

УДК 37.017.4

М. М. КАБАНЕЦЬ (канд. пед. наук, доц.)
ДВНЗ «Донецький національний технічний університет»

МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ ІНФОРМАЦІЙНОЇ КУЛЬТУРИ МАЙБУТНІХ ІНЖЕНЕРІВ В ПРОЦЕСІ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ

У статті висвітлено основні підходи до визначення поняття «інформаційна культура», окреслено складові інформаційної культури інженера. Виходячи з широкого розуміння інформаційної культури як якісної характеристики життєдіяльності фахівця в галузі отримання, передачі, збереження та використання інформації, де пріоритетними є загальнолюдські моральні цінності, визначено основні методологічні підходи до формування інформаційної культури майбутнього інженера, а саме: системний, особистісний, діяльнісний, інтегративний, культурологічний, аксіологічний та рефлексивний підходи.

Ключові слова: інформація, інформаційна культура, професійна підготовка, майбутній інженер, методологічні підходи.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими та практичними завданнями. Глобалізація та інформатизація докорінно змінили картину світу та її сутнісні характеристики. На сучасному етапі розвитку суспільства знання та інформація відіграють визначальну роль в інтелектуальному розвитку людини. Поняття «інформація» набуло самостійного філософського статусу, виконує важливі світоглядну та методологічну функції.

Розширення сфери інженерної діяльності з історичним розвитком суспільства – це закономірний процес, який полягає в її розповсюдженні, укоріненні в нових, раніше далеких від неї формах людської діяльності. Процес розвитку інформаційних технологій суттєво змінив інженерну діяльність, яка набуває все більшого значення в сучасному суспільстві. У той же час ціна інженерних рішень, їх соціальних та екологічних наслідків стає все більш високою, що висуває нові вимоги до професійних та особистісних якостей інженера, які стосуються цілей та ідеалів, заради яких приймаються ті чи інші рішення. Сучасний інженер має не тільки задовольняти споживчим вимогам найближчого майбутнього, а й враховувати віддалені перспективи розвитку соціума.

Процес інформатизації суспільства об'єктивно піднімає питання інформаційної культури особистості. Якість та безпека інженерних рішень та продуктів залежить від рівня інформаційної культури інженера, яка є невід'ємною складовою професійної культури. В умовах вільного доступу до численних інформаційних ресурсів, безперервного обіму інформацією між членами суспільства процес формування інформаційної культури майбутніх інженерів має відбуватися під час професійної підготовки у вищих технічних навчальних закладах.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Проблема формування інформаційної культури фахівців, визначення її сутності та складових широко розглядається у працях таких учених, як: О. Антоненко, В. Беспалько, М. Буланова-Топоркова, Р. Вільямс, Б. Гершунський, В. Копилов, Ю. Рамський, Е. Тоффлер, А. Урсул та ін. Проблеми формування інформаційної культури у професійній освіті досліджувалися Л. Зеленовою, М. Колядою, Е. Ластовкою, Л. Овчинніковою, Т. Поляковою, Н. Ходяковою та ін. Проте питання формування інформаційної культури майбутніх інженерів у процесі професійної підготовки недостатньо висвітлені в наукових публікаціях.

Метою статті є визначити та обґрунтувати методологічні підходи до формування інформаційної культури майбутніх інженерів у процесі професійної підготовки у вищих технічних навчальних закладах.

Виклад основного матеріалу дослідження. У сучасній науковій літературі виділяються два основні підходи до визначення поняття «інформаційна культура»: з точки зору інформації, тобто інформаціологічний підхід та з позицій культури, тобто культурологічний підхід. У рамках першого підходу інформаційну культуру дослідники розглядають як сукупність знань про способи пошуку, зберігання, обробки і передачі інформації, уміння цілеспрямовано працювати з інформацією і використовувати для її отримання, обробки, зберігання та передачі комп'ютерні технології, сучасні технічні методи і засоби, що складає основу інформаційної діяльності спрямовану на задоволення інформаційних потреб. В такому розумінні інформаційна культура зводиться до поняття комп'ютерної чи інформаційної грамотності. При другому підході поняття «інформаційна культура»

має більш широкий зміст і розглядається як спосіб життєдіяльності людини в інформаційному суспільстві; формування інформаційної культури виступає як процесу гармонізації внутрішнього світу людини при освоєнні соціально значущої інформації.

Інформаційна культура є складним багатоаспектним утворенням, яке, на нашу думку, потребує урахування як соціальних та особистісних, так і аксіологічних складових. Ми розділяємо точку зору І. Хангельдієвої, яка вважає, що інформаційна культура – це якісна характеристика життєдіяльності людини в галузі отримання, передачі, збереження та використання інформації, де пріоритетними є загальнолюдські моральні цінності [1].

Інформаційна культура включає: грамотність і компетентність у розумінні природи інформаційних процесів і відносин; гуманістично орієнтовану інформаційну ціннісно-смыслову сферу (прагнення, інтереси, світогляд, ціннісні орієнтації); розвинену інформаційну рефлексію, а також творчість в інформаційній поведінці і соціально-інформаційній активності. Гуманізація суспільства передбачає формування гуманістично орієнтованої інформаційної культури, що включає в себе формування наступних цінностей: перевага цілеполагання перед доцільністю; усвідомлення шкоди догматичних і конформістських рішень; формування у майбутніх фахівців потреби здійснювати свою професійну діяльність в інтересах людини.

Основними методологічними засадами роботи з формування у майбутніх інженерів інформаційної культури, на нашу думку, мають бути системний, особистісний, діяльнісний, інтегративний, культурологічний, аксіологічний та рефлексивний підходи.

Системний підхід у педагогіці визначається як метод, який застосовується до аналізу об'єктів, що мають певну кількість взаємопов'язаних елементів, поєднаних спільними функціями та метою, єдністю управління та функціонування. Система – це сукупність взаємопов'язаних елементів, які утворюють певну цілісність та взаємодіють між собою. При чому взаємодія складових системи набуває характеру взаємосприяння компонентів, які спрямовані на отримання кінцевого результату. Система активно впливає на свої компоненти та перетворює їх відповідно до власної природи. Зміни одного компонента неминуче викликають зміни в інших і в усій системі в цілому.

Системний підхід, з позицій якого процес формування інформаційної культури майбутнього інженера розглядається як цілісна система складових багаторівневих компонентів у розмаїтості їх зв'язків та взаємовідносин, вимагає урахування суттєвих зв'язків між усіма елементами педагогічної системи.

Вплинути на процес формування інформаційної культури особистості у вищому технічному навчальному закладі можна тільки в тому випадку, коли в центрі уваги педагогів буде кожна особистість із притаманними лише їй якостями, здібностями та можливостями. Це вимагає опори на **особистісний підхід** в якості найважливішого принципу побудови педагогічного процесу. Він передбачає орієнтацію на особистість як головну цінність, мету, суб'єкт, результат та головний критерій ефективності педагогічного процесу. Особистісний підхід вимагає визнання унікальності особистості, її моральної та інтелектуальної свободи, права на повагу, що потребує опори на природний процес творчого саморозвитку студента.

За словами В. Андрущенко [11], головним покликанням вищої освіти XXI століття є забезпечення духовного розвитку людини до розуміння сенсу і сутності її життя, що передбачає розширення і поглиблення можливостей реалізації здібностей і задатків особистості. Схожу думку висловлює і С. Подмазін [190], стверджуючи, що метою особистісно орієнтованої освіти є не формування і навіть не виховання, а знаходження, підтримка, розвиток людини в людині, розвиток механізмів самореалізації, саморозвитку, самовиховання та інших механізмів, необхідних для становлення самобутнього особистісного образу.

Діяльнісний підхід в педагогіці передбачає діяльність того, хто навчається, як основу, засіб та умову розвитку особистості. Оскільки діяльність – це перетворення людиною оточуючого середовища, вона є творчим процесом. Перетворюючи навколишній світ, особистість перетворює і себе, розвиваючись та самореалізуючись. Обов'язковою умовою формування інформаційної культури особистості є активність в різних видах діяльності з опорою на власні сили людини, на внутрішню логіку її розвитку, в результаті чого формується особистість, здатна обирати, оцінювати, планувати та виконувати різні види діяльності. Саме в процесі діяльності, взаємодії з оточуючим світом відбувається процес інтеріоризації – перехід форм зовнішньої діяльності во внутрішній план.

Оскільки інформаційна культура особистості є складним особистісно-соціальним утворенням, сформувати її у майбутніх інженерів в процесі професійної освіти можна лише на засадах **інтегративного підходу**, який передбачає розуміння освітньої системи як сукупності, яка органічно включає в процесуальні та результативні складові, надаючи можливість, таким чином, керувати

ними. Внутрішньоособистісна інтеграція ґрунтується на ідеях інтегративної природи та цілісності людини. Згідно з Б. Ананьєвим [2], внутрішньоособистісна інтеграція можлива та необхідна завдяки різноманітному, багатоплановому та суперечливому динамічному існуванню у людини якостей та ознак відкритої та закритої систем, коли її свідомість є одночасно суб'єктивним відображенням об'єктивної дійсності та внутрішнім світом особистості. Саме во внутрішньому світі формуються цінності, життєві плани та перспективи, особистісні переживання, оцінки та самооцінки, які об'єктивуються в практичній діяльності людини. Результатом внутрішньої інтеграції стає інтеграція професійного знання. Цей результат досягається завдяки поєднанню внутрішніх зусиль особистості студента та зовнішнього впливу цілеспрямованого освітнього процесу, що пов'язано з усвідомленням студентом відповідальності за результат своєї освіти та готовністю особистості до самоосвіти та саморозвитку.

Сутність інформаційної культури майбутнього інженера значною мірою визначається таким фундаментальним поняттям як «культура», тому *культурологічний підхід* має забезпечити формування інформаційної культури згідно з закономірностями розвитку загальнолюдської культури. Культурологічний підхід є сукупністю методологічних прийомів, які забезпечують аналіз будь-якої сфери соціального, професійного та особистісного життя крізь призму системоутворюючих культурологічних понять. В логіці цього підходу різні аспекти сутності людини як суб'єкта культури (свідомість, самосвідомість, духовність, моральність, творчість) розуміються як грані цілісної культурної людини. Культурологічний підхід дозволяє трактувати засвоєння культури людства як процес особистісного відкриття, створення світу культури в собі, участі в діалозі культур, під час якого відбувається індивідуально-особистісна актуалізація закладених в неї смислів.

З культурологічним підходом пов'язаний *аксіологічний підхід*, який органічно притаманний гуманістичній педагогіці, оскільки людина в ній є найвищою цінністю суспільства та самоціль суспільного розвитку. Під аксіологічним розуміють системно-ціннісний підхід, який ґрунтується на традиційних та нових системах цінностей освіти. Вища технічна освіта традиційно в якості доміанти виділяє зовнішню, інформативну функцію. Але послаблення уваги до формування духовно-моральних цінностей може мати непередбачувані катастрофічні наслідки для людства, оскільки інженерні рішення стосуються майже всіх сфер життя суспільства, і повинні прийматися фахівцями виважено з урахуванням близьких перспектив та віддалених наслідків для людини, суспільства та планети. Важливо розуміти, що світ цінностей є об'єктивним; цінності життя стають частиною змісту освіти. Таким чином, аксіологічний підхід стає органічним та необхідним компонентом осмислення сталого соціального розвитку, проблем взаємодії пізнання та ціннісної свідомості, а також виступає в якості нової освітньої парадигми.

Незважаючи на труднощі сучасного етапу модернізації вищої школи, ключовим елементом професійної освіти має залишатися планомірний розвиток професійної свідомості та самосвідомості студентів. Педагогічний вплив повинен бути спрямованим в першу чергу на формування узагальнених стратегій вирішення професійних завдань і одночасно забезпечувати майбутньому фахівцю уміння узагальнювати власну практику, з'ясувати необхідність і послідовність дій щодо зміни власної особистості. Тому акценти у розвитку особистості студента і його професійної позиції необхідно ставити на процесах саморозвитку, самопроєктування, саморегулювання. Конкретизація освітніх завдань в цьому випадку може стосуватися становлення професійного мислення майбутніх фахівців у контексті його насичення рефлексивним змістом. *Рефлексивний підхід*, у відповідності з яким студент як активний суб'єкт процесу навчання та виховання включається в оцінювання якості освіти з метою формування своєї теоретичної та практичної готовності до професійної, інтелектуально-творчої та самоосвітньої діяльності.

Сукупна реалізація визначених підходів є методологічною основою реалізації формування у майбутніх інженерів інформаційної культури в процесі професійної підготовки.

Висновки за результатами дослідження, перспективи подальших розвідок у даному напрямку. Підсумовуючи, зазначимо, що інформаційна культура особистості – це багатоаспектна, інтегральна, динамічна властивість особистості, що характеризує професійну цінність майбутнього фахівця. Вона являє собою ідеальну модель способу реалізації особистісних проявів у зв'язку зі здійсненням інформаційної діяльності. Оволодіння майбутнім інженером інформаційною культурою створить міцний фундамент для структурування його знань, дасть засоби і методи для розвитку здатності до орієнтації у швидко мінливому світі, дозволить успішно та впевнено освоювати нові галузі діяльності, розв'є здатність до широкого погляду на питання своєї професійної діяльності та її наслідків для людства. Процес формування інформаційної культури майбутнього інженера в процесі професійної підготовки має відбуватися з урахуванням зазначених методологічних підходів, що

забезпечить його ефективність. Подальшої розробки потребують принципи формування інформаційної культури майбутнього інженера та механізми їх реалізації в педагогічному процесі вищого технічного навчального закладу.

Список використаної літератури

1. Ананьев Б. Г. Психология и проблемы человекознания / Б. Г. Ананьев. – М.: Изд-во «Институт практической психологии»; Воронеж: НПО «МОДЭК», 1996. – 384 с.
2. Гайсина Г. И. Образование как социокультурный феномен / Г. И. Гайсина. – Москва – Уфа: МГТГУ, БашГУ, 2000. – 148 с.
3. Хангельдиева И. Г. О понятии «информационная культура» / И. Г. Хангельдиева // Информационная культура личности: прошлое, настоящее, будущее: тезисы докл. Междунар. науч. конф., (Краснодар - Новороссийск, 23-25 сент. 1993 г.). – Краснодар, 1993. – С. 2.

Стаття надійшла до редакції 21.02.2013

М. Н. Кабанец. Методологические основы формирования информационной культуры будущих инженеров в процессе профессиональной подготовки.

В статье рассматриваются основные подходы к определению понятия «информационная культура», обозначены составляющие информационной культуры инженера. Исходя из широкого понимания информационной культуры как качественной характеристики жизнедеятельности специалиста в области получения, передачи, хранения и использования информации, где приоритетными являются общечеловеческие нравственные ценности, определены основные методологические подходы к формированию информационной культуры будущего инженера, а именно: системный, личностный, деятельностный, интегративный, культурологический, аксиологический и рефлексивный подходы.

Ключевые слова: информация, информационная культура, профессиональная подготовка, будущий инженер, методологические подходы.

M. Kabanets. Methodological Foundations of Formation of Future Engineers' Information Culture in Higher Education

The article highlights two main approaches to the definition of the notion “information culture”, outlines some components of informative culture of an engineer. Information culture is a multifaceted, integrated, dynamic personality feature that characterizes professional value of future specialists. It is a perfect model of ways of personal self-realization in connection with the implementation of information activities. Future engineers' mastering information culture will create a strong foundation for structuring their knowledge, will give the means and methods for the development of the capacity for orientation in a rapidly changing world, will allow explore new areas of activity successfully and confidently, will develop the capacity for a broad perspective on the issues of their professional activity and its consequences for the mankind.

Based on a thorough understanding of information culture as a qualitative feature of a professional in the field of acquisition, transmission, storage and use of information where universal moral values are the main priorities, the basic methodological approaches to forming of future engineers' information culture are defined: systemic, personal, active, integrative, cultural, axiological and reflective approaches. The formation of future engineers' information culture during professional training should be considering those methodological approaches to ensure its effectiveness.

Key words: information, information culture, training, future engineer, methodological approaches.